

Kıbrıs Vakıflar Üzerine Bir Değerlendirme

Mustafa Kemal KASAPOĞLU* ♦ Mevlüt ÇAM**

Özet

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'i yavaş yavaş hakimiyetine geçirdiği bir dönemde, Doğu Akdeniz'deki Kıbrıs'ı da fethetmesi bir zorunluluk haline gelmişti. Osmanlılar 1571 tarihinde fethettiği Kıbrıs'da, tecrübe ettiği “Millet” sistemiyle adadaki farklı etnik ve dinsel yapıdaki gayrimüslimleri zımmi hukuk çerçevesinde kucaklarken, başlattığı “Şenlendirme” hareketleriyle de kendi yönetim altyapısını oluşturmaya gayret etti.

İşte bu gelişmeler ışığında Osmanlı'nın Ada'da, kendi yönetim tarzına, idarî ve malî yapısına hukukî anlayışını eklemlendirme çalışmaları yapılırken, “Vakıf” kavramının da öne çıktığı görülmektedir. O sebeptendir ki, Ada'da kurulan ilk vakıfların çoğunlukla Osmanlı elitleri tarafından kurulduğu görülmektedir.

Bilindiği üzere Vakıflar, sosyal, eğitim, dinî gibi konularda maddi durumu güçlü olan kişiler tarafından hayır amacı güdülerek kurulmuşlardır. Bu sebeple, Ada'nın erken dönem Osmanlı sosyal, malî ve hukukî tarihi içerisinde kurulan vakıflar üzerinden sosyo-kültürel yapısına değinilecektir. Bir başka deyişle, Ada'nın erken dönem Osmanlı döneminde kurulan vakıflar hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Vakıflar, Vakıf, Şenlendirme, Millet Sistemi, Zımmi, Gayrimüslim.

* Kasapoğlu, Mustafa Kemal, Uluslararası Final Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi, Girne, mustafakemalkasapoglu@yahoo.com.

** Çam, Mevlüt, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Daire Başkanı, m.cam24@gmail.com.

An Evaluation On Cyprus Foundations

Abstract

At a time when the Ottoman Empire gradually dominated the Mediterranean, it became a necessity to conquer Cyprus in the Eastern Mediterranean. While the Ottomans embraced the non-Muslims of different ethnic and religious structures on the island with the “Millet” system that they had experienced in Cyprus, which they conquered in 1571, with the “Millet” system within the framework of dhimmi law, they also tried to establish their own administrative infrastructure with the “Şenlendirme” movements.

In the light of these developments, it is seen that the concept of “Foundation” also comes to the fore while the efforts to articulate the legal understanding of the Ottoman Empire to its own management style, administrative and financial structure on the Island. For this reason, it is seen that the first foundations established on the island were mostly established by the Ottoman elites.

As it is known, foundations were established by people who are financially strong in social, educational and religious matters for charitable purposes. For this reason, the socio- cultural structure of the island will be mentioned through the foundations established in the early Ottoman social, financial and legal history. In other words, information will be given about the foundations established in the early Ottoman period of the island.

Keywords: Cyprus, Foundations, Foundation, Şenlendirme, Millet System, Dhimmi, Non-Muslim.

İnsanlık tarihinin gelişim ve ilerleme sayfalarında gezindiğimiz zaman, insanlığa ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda katkı koyan hiçbir denizin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Akdeniz’in farklı zamanlarda yarattığı kültürü, uygarlığı ve medeniyeti anlama, değerlendirme ve yaptığı etkileri kavramak için birçok araştırmacı/yazar tarafından makaleler, kitaplar yazıldığı görülmektedir. İşte bunlar arasında kanımızca toplu bir değerlendirme sunması açısından daha çok öne çıkan Fernand Braudel¹ ile David Abulafia’nın² kaleme aldıklarını saymak mümkündür. Belki de “Akdeniz”’in insanlık tarihi açısından yeri ve önemini en güzel özetleyen J. Acosta’nın “Yeni dünyada bugüne kadar Avrupa, Aya ve Afrika’da olduğu gibi, hiçbir Akdeniz keşfedilmemiştir” şeklinde ifade ettiği sözdür.³

Birçok medeniyete ve uygarlığa ev sahipliği yapan Akdeniz, tıpkı “damlaya damlaya göl” olur misali elde ettiği birikimleriyle, insanlık tarihinde önemli bir kavşak noktası olmuştur. Birçok uygarlığın, doğudan batıya doğru ilerleyişlerinde bu denize katkı koyduğu tarih sayfalarında yerini almıştır. Elbette ki insanlığın ekonomik, sosyal ve kültürel etkisi yanında dinî katkısının da yani, insanlığın çok tanrıcılıktan tek tanrıcılığa geçiş sürecinde bu katkının günümüze dek süren negatif etkisinin de tetikleyicisi durumunda olduğu değerlendirilmektedir.

Tarih sayfalarında olayların ortaya çıkışında çoğunlukla ekonomik sebeplerin olduğu bilinse de, dinî sebeplerin bazen bunu tetiklediği görülmektedir. İşte Akdeniz’de dinî etkiyi tetikleyenlerden birisinin de meşhur “İpek Yolu” ve onunla yolu örtüşen Haçlı Seferleri’ni saymak gerekmektedir. Zira bu ikilinin, Akdenizle doğrudan köklü ve karmaşık bir ilişkisinin olduğunu tarihe not düşülen olaylardan, savaşlardan öğrenilmektedir.

İnsanlık tarihinin bilinen en eski ve büyük ticaret yollarında birisi olduğu, doğunun ürettiği ipek ve baharatının ticaret yoluyla batıya taşındığı bilinmektedir. Kısaca “İpek Yolu” olarak isimlendirilen bu ticaret yolunun isim babasının, Alman Coğrafyacı ve araştırmacı Ferdinand Freiherr

¹ Braudel, Fernand (1989), “Akdeniz ve Akdeniz Dünyası” (Fransızca’dan Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., C. I-II.

² Abulafia, David (2012), “Büyük Deniz-Akdeniz’de İnsanlık Tarihi” (Çeviren: Gül Çağalı Güven), *Alfa Yayınları*, İstanbul.

³ Braudel, a.g.e., c. 1, s. V.

von Richtofen olduğu görülmektedir.⁴ Çin'den başlayarak Batı'ya doğru farklı güzergahlardan⁵ devam eden ipek yolunun kara ve deniz yolculuğu sırasında, birçok uygarlık ve medeniyetin de bundan yararlar sağladığı ve bu uğurda birçok savaflara sahne olduğu görülmüştür. Bu medeniyetler içerisinde ipek yolu ticareti bağlanımda kilit taşının “Türk” kavim ve milletlerinin daha çok öne çıktığı konusunda birçok araştırmacının hemfikir olduğu görülmektedir.⁶

Tarihin akış serüveninde, Akdeniz dünyasında yıkılan ve yerine kurulan birçok medeniyetler içerisinde ipek ve baharat yolunun yarattığı artı değer bağlamından hareketle, tarih sayfasında Makedonyalı Büyük İskender ve Doğu Seferi'nin⁷, Roma'nın, Haçlılar'ın ve Türkî devletlerin farklı tarihlerde aralarında yaptıkları savaşların, ticarî ve sosyo-kültürel ilişkilerin rol oynadığını söyleyebiliriz⁸.

Türkî devletlerinden birisi olan Gaznelilerin ipek yolu için yaptırdığı ünlü kervansaraylarla doğu ile batı arasında sağlanan kültür alış-verişinin genişlemesine sebebiyet verdiği konusunda hemfikir olan araştırmacılar, Türkî devletlerinin de batıya doğru ilerleyişlerinde bu ivmeyi hızlandırdığı görüşünde birleşmektedirler. O sebeple kilit rol oynayan ve köprü görevi gören Anadolu yarımadasının, batı ile doğunun kesişme noktası olarak daha cazip bir hale geldiği ve güç hakimiyetinin merkezi konumuna oturduğu söylenebilir. Bu merkezi konumu besleyen en önemi noktalardan birisinin de Akdeniz'in ve onun farklı zamanlarda yarattığı artı değerlere sahip olma fikri ve düşüncesinin tetiklediğini söylemek mümkündür.⁹

⁴ Kırpık, Güray (Bahar/2016), “Haçlılar ve İpek Yolu”, *Bilig*, S. 61, s. 173; Ayrıca bkz. Deniz, Taşkın (Temmuz/2016), “Yeni Umutların Işığında Tarihi İpek Yolu Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya*, S. 34, s. 196.; Ayan, Necmettin (Temmuz/2014), “Haçlı Seferleri'nde Kıbrıs'ın Rolü (1191-1310)”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁵ Detaylı bilgi için bkz... Taşkın, a.g.m., s. 195-202.

⁶ Kırpık, a.g.m., s. 178; Kar, Aykut (2017), “İpek yolu ve Türkler”, *Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl. 3, S. 7, s. 191-196.

⁷ Sezer, Deniz Serhat (2019), “Büyük İskender'in Doğu Seferi ile Seferin İdari ve Yönetimsel Açısından Sonuçları”, 2. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul, s. 219.

⁸ Kırpık, a.g.m., s. 177-187.

⁹ Kırpık, a.g.m., s. 177-187; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014), “Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu- Karakoyunlu Devletleri”, *TTK Yayınları*, Ankara, s. 245.

Bu Türkî devletler içerisinde son dönemlerde Akdeniz havzasında uzun soluklu olarak tarih sayfalarında yerini alan Selçuklular¹⁰ ile Osmanlılar'ın, bu bölgede zaman zaman hakimetlerini sağlamlaştırarak tarihin gi-dişatını değiştirdikleri bilinmektedir. İşte Osmanlı'nın Akdeniz'de Kıbrıs'ı fethinin de böylesi bir hareketin sonucu olduğu görülmektedir.

Bilindiği üzere Osmanlıların Kıbrıs'ı fetih hazırlıkları¹¹ sonrası fethetme sebep olan farklı gerekçeleri üzerine yapılan değerlendirmeler bir yana, 16. yy.'da Akdeniz'i kontrol altına alma stratejinin İnebahtı Savaşı mah-lubiyetiyle perçinleştirdiği söylenebilir. Zira bu dönemde Akdeniz'de Os-manlıların, İspanyollarla¹² ve Venediklilerle sıkı bir mücadele içerisinde olduğu bilinmekteydi. Osmanlı tarafından Ada'nın fethi, son kale olan Mağusa'nın¹³ 4 Ağustos 1571'de alınmasıyla tamamlanmıştır. Fetih son-rasında Osmanlı'nın Ada'da ilk yaptığı çalışmalar içerisinde, malî ve idarî alandaki düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Ada'da ilk yapılan İdarî düzenlemeler içerisinde öne çıkan Kıbrıs Ceziresi Kanunnamesi¹⁴ ile fe-tihten yaklaşık 2 ay sonra eyalet tahrir sayımının¹⁵ olduğu görülmektedir. Ada'nın bilinen ilk bütçesi'nin Halil Sahillioğlu tarafından kaleme alınan “Osmanlı İdaresi'nde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi”¹⁶ adlı çalışması olduğu

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz... Çavuşdere, Serdar (Yaz/2009), “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”, *Tarih Okulu*, S. IV, s. 53-75.

¹¹ Bilgin, Feridun (2015), “Kıbrıs'ın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)”, *Mukaddime*, 6(1), s. 79-100; Strauss, Johann (Güz/2018), “Kıbrıs Türk İdaresi'ne Nasıl Girdi: Bir Fetih ve Tarihçiler” (İngilizce'den çeviren: M. Akif Erdoğan), *OTAM*, S. 44, s. 341-349.

¹² Detaylı bilgi için bkz... Hüseyin Tabak Serdaroğlu (2016), “Akdeniz'de Osmanlı-İspanyol Rekabeti, 1560- 1574: Teşkilat, Deniz Gücü ve Savaş”, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

¹³ Detaylı bilgi için bkz... M. Akif Erdoğan (2006), “Osmanlı İdaresi'nde Mağosa (1571-1600)”, *CIEPO 17. Sempozyumu*, Trabzon, s. 451-457; Recep Dünder (1998), Kıbrıs Beylerbeyliği, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya, s. 8-13; Antonio Maria Graziani (2017), “Kıbrıs Savaşı 1570-1571” (Çeviri: Ali Çakıroğlu), *Galeri Kültür Yayınları*, Lefkoşa.

¹⁴ Ahmed Akgündüz (1990), “Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri”, *Fey Vakfı Yayınları*, İstanbul, s.636-639.

¹⁵ Receb Dünder (Haziran/2018), “64 Numaralı Mufassal Tahrir Defterine Göre Tuzla Nahiyesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 11, S: XXXIV, s. 355-381.

¹⁶ Halil Sahillioğlu (1967), “Osmanlı İdaresi'nde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi”, *Belgeler*, C. 4, s. 7-8.

bilinmektedir ve bu çalışma klasik Osmanlı bütçe uygulamalarının bir devamı niteliğindedir.¹⁷

Ada'nın malî ve idarî yapısına dair yapılan çalışmaların artması, çoğalması 308 yıllık Osmanlı yönetiminin burada yaptığı uygulamalarının ortaya çıkarılmasına ve yeni değerlendirmeler ışığında Ada tarihine ışık tutacağı muhakkaktır. Dolayısıyla Ada'nın erken dönem Osmanlı döneminde tutulan kayıtların bulunduğu önemi yerlerden birisi olan T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın İstanbul'daki Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'ndaki belge ve dokümanlardan yararlanarak yazılacak makale, tez vb. materyallerin Kıbrıs'ın Osmanlılar dönemi tarihine sağlayacağı katkılar muhakkaktır. Yerel Osmanlı kaynakların da ilavesiyle bu katkının şelale misali domino etkisi yapacağı ortadadır.¹⁸ Son dönemlerde arşivsel kaynaklı bildiri, makale kitap vb. materyallerin yanına kaynakça türü veriler içeren bilimsel çalışmaların da eklendiği görülmektedir.¹⁹

Yerel Osmanlı kaynakları içerisinde merkezi konumda bulunan Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri'nin, Ada'nın Osmanlı tarihine ışık tutacak ilk başvuru kaynaklarından birisi olduğu muhakkaktır. Bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, taraflı ve/veya eksik bilgi üzerinden üretilen yayınların da önüne geçeceği muhakkaktır.

Genel bir ifadeyle “Vakıf” kelimesinin, Arapça kökenli “vakf-وقف” kelimesinden türetilmiş olduğu ve “Hapsetme, alıkoyma ve durdurma”²⁰

¹⁷ Kıbrıs Adası'nın malî tarihine ilişkin birçok araştırma ve tezler yapıldığı, makaleler yazıldığı görülmektedir. Başta “1572 Tarihli Kıbrıs Tahrir Defteri” adlı çalışmasıyla Halil İnalçık, M. Akif Erdoğan, Ronald Jennings ve Recep Dünder gibi araştırmacıları ilk etapta saymak mümkündür. M. Demiryürek ve arkadaşlarının kaleme aldığı “H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs Ruznâmçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme” adlı makalede önemlidir. Mehmet Demiryürek-H. İbrahim Cellaogulları-Deniz Arıcı (June/2017), “H. 994 (M. 1586) Yılı Kıbrıs Ruznâmçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme”, *History Studies*, Volume: 9, Issue: 2, p. 85-107; Kadir Aslanboğa-Ahmet Arslantürk (September/2014), “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası'nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlili”, *History Studies*, Volume: 6, Issue: 5, p. 13-30.

¹⁸ Soyalp Tamçelik-Mustafa K. Kasapoğlu (Ocak/2018), “Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri 1/A Numaralı Kıbrıs Şer'iyeye Sicili (Hicri 988-1003/ Miladi 1580-1595)”, Ankara, Kıbrıs Vakıflar İdaresi.

¹⁹ Hüseyin Çınar-Miyase Koyuncu Kaya (2015), “Vakıflar Kaynakçası”, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

²⁰ Şemseddin Sami (1987), *Kâmûs-i Türkî*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 1495-

anlamına geldiği ve Karinâbâdi-zâde Ömer Hilmi'nin "İthâfû'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf" adlı eserinde de "... *menfaati ibâdullâha ait [olmakla birlikte], Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahbûs ve memnu' kılmaktır*" şeklinde belirtilmiştir.²¹

Vakıfların İslâm önceki toplum, medeniyet, devlet gibi tarih sayfasında hüküm süren organizmalardaki kuruluş ve uygulanış şekli itibariyle farklılıklar gösterdiği, İslâmiyetin bu konuya sünnet ve ayet²² ile hukukî²³ bir çerçeve çizerek derinlemesine ele alındığını ifade eden birçok araştırmacı/akademisyen bulunmaktadır. Vakıfların genel olarak; sosyal, eğitim ve dinî görevleri yerine getirmek amacıyla, maddî imkânları iyi olan kişilerce kurulduğu bilinmektedir. Bu anlayış çerçevesinde kurulan vakıfların kamu yararı gözeterek kütüphaneler, hanlar, hamamlar, çeşmeler, medreseler, çarşılar vb. yerlerin kurulmasında rol oynadığı görülmektedir. Cami, mescit, tekke, türbe gibi dinî vazifelerin yerine getirilmesi amacını da güden vakıfların, orada görevlerini ifa eden müezzin, kayyum, imam gibi görevlilerin de yaşamlarını idame etmesi için kurulduğu anlaşılmaktadır.

Vakıfların toplumla direk bir sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkisi söz konusu olduğu için, "*belirli bir mekânda ve zamanda, insanla-*

1496.; Reyhan Sabri (2013), "The Ottoman Waqf Built Heritage In Cyprus: Transition In The Upkeep and Conservation Practices During The British Colonial Era (1878 to 1960)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, School of Environment, Education and Development Architecture, University of Manchester, p. 62-63.

²¹ Ömer Hilmi Efendi (1977), İthâfû'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 13.; Habib Derzinevesi-Mustafa Kemal Kasapoğlu (2003), Karinâbâdi-zâde Ömer Hilmi, Ahkâmü'l-Evkâf (Vakıf Hükümleri), *Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları Yayın No:1*, Lefkoşa, s. 18-19.

²² Kur'ân-ı Kerîm'de vakıflara ilgili bulunan ayetler şunlardır; Bakara Suresi 83. Ayet, Nisa Suresi 36. Ayet ve Tevbe Suresi 58. ile 60. Ayetler.

²³ Sıddık Korkmazer (Haziran/2021), "Osmanlı Vakıfları'nda Gayrimüslim ve Kilise Vakıfları", *ATABE Dergisi*, s. 37-38; Mehmet Yıldırım (Haziran/2014), "AB Türkiye İlerleme Raporlarında 'Mazbut' Kavramı Sorunu", *Vakıflar Dergisi*, No. 41, s. 117; Fuat Köprülü (1942), "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, S. 2, s. 1-35; Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Osmanlı Yönetimi'nde Kurulan İlk Vakıflar ve Özellikleri (Hicri 982-1003/Miladi 1574-1595)", www.academia.edu/36186325, s. 5-8; Çınar-Kaya, a.g.e., s. 35-64.; Yasin Akyıldız-Ali Rıza Abay (Aralık/2017), "Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 146-150; Furuzan Selçuk, Vakıflar (Başlangıcından 18. Yüzyılına Kadar), core.ac.uk/reader/395351250, C. I, Kısım II'den, s. 21-29; Ahmed Akgündüz (1986), Eski ve Yeni Hukukumuzda Devletin Kurduğu Vakıflar, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, S. 4, s. 235-246.

rın oluşturdıkları kültür ve yaşayış” olarak tanımlandığı toplum denen yapının tarihsel bağlantısının önemli olduğu gözden kaçmamalıdır. Zira her koşulda ve durumda meydana gelen sosyal olgu ve olayların ciddi bir tarihî perspektifle ele alınma ihtiyacı vakıfların da burada süreç analiz çerçevesinde ele alınmasını önemli hale getirdiği görülecektir.²⁴ Bu anlayış çerçevesinde Ada’nın tarihine dair dikkate değer bazı önemli çalışmaların yapıldığı gözlemlenmektedir.²⁵

Kökleri tarihin derinliklerine kadar uzanan Türk kültürünün Ada’nın erken dönemine, bir başka deyişle XVI. yy.’a gelinceye dek, kurdukları devletleriyle, dinleriyle, oluşturdıkları kültürleriyle, yarattıkları medeniyetleriyle belli bir uygarlık düzeyinde olduğu gerçeği ortadadır. Osmanlı’nın da bu medeniyet havuzundan beslendiği, vakıf sistemini de Selçuklu’dan alarak ve üzerine ekleyerek geliştirdiği unutulmamalıdır. Osmanlı’nın imparatorluk seviyesine çıkmasının sahip olduğu sosyal hayat ve kültürünün gelişim aşamasında Seçluklu’nun yapamadığını yani, Anadolu’nun birliğini sağlayarak ulaştığı milli kültür düzeyinin katkı büyüktür. O sebeple Osmanlı’nın imparatorluk seviyesine ulaşmada kendine münhasır oluşturduğu “Millet” kavramının da etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Batı toplumlarında böylesi bir gelişmenin sosyal yapılarında tabakalaşmaya yol açarken, Osmanlı sosyal hayatında olmadığı görülmektedir. Ahilik gibi kurumların, bu açıdan Osmanlı sosyal hayatında önemli köşe taşlarından birisi olduğu unutulmamalıdır.²⁶

Ada’nın erken dönem Osmanlı idaresinin vakıf medeniyeti²⁷ olarak tabir edilen Osmanlı ana kıtasında elde ettiği kazanımlarını buraya aktardığı ve adanın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapısına göre de hoşgörü²⁸ çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Böylece Ada’daki sosyal hayatın oluşumunda önemli rol oynayan vakıf müessesinin buradaki farklı sosyal yapılarla kaynaşmasına da imkân tanıyacak uygulamaları hayata

²⁴ Ünvey Günay (2003/1), “XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişme”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, s. 21-22

²⁵ Bu konuda Fuat Köprülü, Halil İnalcık, Niyasi Berkes, Mustafa Akdağ, Ömer Lütfi Barkan, Paul Wittek, Bernard Lewis gibilerini tarihçileri saymak mümkündür.

²⁶ Günay, a.g.m., ss. 29-32; Millet Sistemi için detaylı bkz... İlber Ortaylı (2002), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, *Türkler*, C. X., Ankara, s. 216-220

²⁷ Tamçelik, a.g.m., ss. 16.

²⁸ Tamçelik, s.g.m., ss. 9-15.

geçirdiği görülmektedir. O sebeple Ada'nın erken dönem Osmanlı²⁹ idaresi altından Venediklilerle olan savaş sonrası durumu her yönüyle daha olumlu bir noktaya çekme gayreti içerisinde girdiği görülmüştür.³⁰

“Erken Dönem Osmanlı” tabiri çerçevesindeki zaman aralığının ke-sintisiz olarak ihtiva eden kaynağın yegâne Kıbrıs Şer‘iyye Sicil Defterleri olduğu görülmektedir. Buradan hareketle bu süreyi kaplayan defterlerin ilk 4³¹ sicil olduğu görülmüştür. Kıbrıs Vakıflar İdaresi arşivinde bulunan şeriye sicil defterlerinin ilkinin yani, bir başka deyişle 1A Numaralı Şer‘iyye Sicili’nin H. 988-1003 (M. 1580-1595) tarihleri arasında, 4 Numaralı Şer‘iyye Sicili’nin de H. 1043-1044 (M. 1633-1634) tarihleri aralığını kap-sadığı görülmektedir. Bahse konu ilk 4 sicilde yapılan tespit neticesinde müslim ve gayrimüslimler tarafından kurulan vakıf sayısının 25 olduğu görülmektedir. Yine bahse konu defterler içerisinde vakıflarla ilgili toplam belge sayısının da 73 adet olduğu tespit edilmiştir.

1 Numaralı Şer‘iyye Sicili’nde vakıflarla ilgili bulunan belge sayısının toplamı 63 olduğu görülmektedir.³²

No	Vakfın Kurulduğu Tarih	Vakıf Adı	Adet
1	H.29Rebiü’l-Evvel982 (M. 19 Temmuz 1574)	Ömeriye Cami-i Şerif Vakfı	3
2	15 Şaban 999 (M. 8 Haziran 1591)		
3	H. 29 Rebiü’l-Ahir 1003 (M. 11 Ocak 1595)		

²⁹ Burada geçen “Erken Dönem Osmanlı” tabirinin, Osmanlı’nın Ada idaresini oluşturduğu dönemden başlayarak geçen bir asırlık süre kapsamında değerlendirilmiştir.

³⁰ George Hill (2016), “Kıbrıs Tarihi, Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948 (Çeviren: Nazım Can Serbest)”, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, s. 18-26.

³¹ Bu bildiriye konu olan makale, özellikle sayın Prof. Dr. Soyalp Tamçelik ile Mustafa Kemal Kasapoğlu’nun Kıbrıs Vakıflar İdaresi ile arşivinde bulunan ilk 4 adet şeriye sicilinin günümüz Türkçesi’ne aktarılması çerçevesinde imzaladıkları protokol çerçevesinde, kendilerine verilen sicillerle sınırlandırılmıştır. Bkz... Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 56.

³² Tamçelik, a.g.m., s. 51-52.

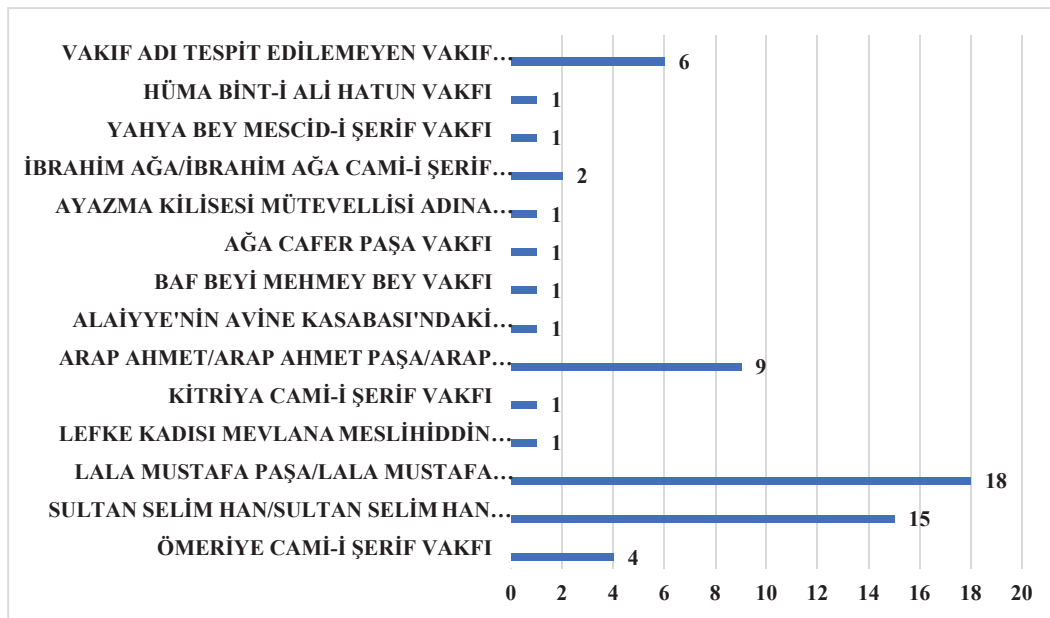
4	H. 29 Cemaziye'l-Evvel 995 (M. 7 Mayıs 1587)	Sultan Selim Han Vakfı	6
5	H. 1 Ramazan 1002 (M. 21 Mayıs 1594)		
6	H. 29 Zi'l-Hicce 1002 (M. 15 Eylül 1594)		
7	H. 15 Muharrem 1003 (M. 30 Eylül 1594)		
8	H. 15 Muharrem 1003 (M. 30 Eylül 1594)		
9	H. 29 Rebiü'l-Evvel 1003 (M. 12 Aralık 1594)	Sultan Selim Han Cami-i Şerif Vakfı	3
10	H. 29 Cemaziye'l-Evvel 1003 (M. 9 Şubat 1595)		
11	H. 1 Cemaziye'l-Ahir 1003 (M. 11 Şubat 1595)		
12	H. 29 Zi'l-Ka'de 1003 (M. 5 Ağustos 1595)	Aya Sofya Vakfı	3
13	H. 15 Cemaziye'l-Evvel 995 (M. 23 Nisan 1587)		
14	H. 29 Muharrem 1003 (M. 14 Ekim 1594)		
15	H. 29 Safer 1003 (M. 13 Kasım 1594)	Aya Sofya Cami-i Şerif Vakfı	4
16	H. 29 Ramazan 1002 (M. 18 Haziran 1594)		
17	H. 15 Muharrem 1003 (M. 30 Eylül 1594)		
18	H. 29 Muharrem 1003 (M. 14 Ekim 1594)	Lala Mustafa Paşa Vakfı	17
19	H. 1 Rebiü'l-Ahir 999 (M. 27 Ocak 1591)		
20	H. 15 Şaban 999 (M. 8 Haziran 1591)		
21	H. Rebiü'l-Ahir 1002 (M. 23 Aralık 1593)		
22	H. 29 Receb 1002 (M. 20 Nisan 1594)		
23	H. 1 Şaban 1002 (M. 22 Nisan 1594)		
24	H. 15 Ramazan 1002 (M. 4 Haziran 1594)		
25	H. 15 Ramazan 1002		

	(M. 4 Haziran 1594)		
26	H. 28 Ramazan 1002 (M. 17 Haziran 1594)		
27	H. 29 Ramazan 1002 (M. 18 Haziran 1594)		
28	H. 29 Ramazan 1002 (M. 18 Haziran 1594)		
29	H. 15 Şevval 1002 (M. 4 Temmuz 1594)		
30	H. 1 Zi'l-Ka'de 1002 (M. 19 Temmuz 1594)		
31	H. 29 Zi'l-Hicce 1002 (M. 15 Eylül 1594)		
32	H. 29 Safer 1003 (M. 13 Kasım 1594)		
33	H. 29 Safer 1003 (M. 13 Kasım 1594)		
34	H. 7 Cemaziye'l-Ahir 1003 (M. 17 Şubat 1595)		
35	H. 1 Receb 1003 (M. 12 Mart 1595)		
36	H. 15 Şevval 1002 (M. 4 Temmuz 1594)	Lala Mustafa Paşa Hamamı Vakfı	1
37	H. 15 Şaban 1001 (M. 17 Mayıs 1593)	Lefke Kadısı Mevlana Muslihiddin Vakfı	1
38	H. 29 Rebiü'l-Ahir 1002 (M. 23 Aralık 1593)	Kitriya Köyü Cami-i Şerif Vakfı	1
39	H. 1 Cemaziye'l-Ahir 1002 (M. 22 Şubat 1594)		
40	H. 15 Ramazan 1002 (M. 4 Haziran 1594)		
41	H. 29 Safer 1003 (M. 13 Kasım 1594)		
42	H. 1 Rebiü'l-Evvel 1003 (M. 14 Kasım 1594)		
43	H. 29 Safer 1003 (M. 13 Kasım 1594)		
44	H. 1 Rebiü'l-Evvel 1003 (M. 14 Kasım 1594)		
		Arap Ahmet Paşa Vakfı ¹ (Ahmet Paşa Vakfı)	6

45	H. 1 Cemaziye'l-Ahir 1002 (M. 22 Şubat 1594)	Arap Ahmet Paşa Cami-i Şerif Vakfı	3
46	H. 29 Receb 1002 (M. 20 Nisan 1594)		
47	H. 1 Zi'-Ka'de 1002 (M. 19 Temmuz 1594)		
48	H. 15 Receb 1002 (M. 6 Nisan 1594)	Baf Beyi Mehmet Bey Vakfı	1
49	H. 29 Receb 1002 (M. 20 Nisan 1594)	Ağa Cafer Paşa Vakfı	1
50	H. 1 Şaban 1002 (M. 22 Nisan 1594)	Vakıf Adı Belli Olmayan Vakıflar	7
51	H. 1 Ramazan 1002 (M. 21 Mayıs 1594)		
52	H. 10 Rebiü'l-Ahir 1003 (M. 23 Aralık 1594)		
53	H. 22 Cemaziye'l-Evvel 1003 (M. 3 Şubat 1595)		
54	H. 10 Cemaziye'l-Ahir 1003 (M. 20 Şubat 1595)		
55	H. 29 Cemaziye'l-Ahir 1003 (M. 11 Mart 1595)		
56	H. 29 Cemaziye'l-Ahir 1003 (M. 11 Mart 1595)		
57	H. 15 Rebiü'l-Evvel 1003 (M. 28 Kasım 1594)	Ömeriye Cami-i Şerif Vakfı ²	1
58	H. 15 Ramazan 1002 (M. 4 Haziran 1594)	Ayazma Kilisesi Müttevellişi Adına Kurulan Vakıf	1
59	H. 1 Rebiü'l-Evvel 1003 (M. 14 Kasım 1594)	Alaiyye'nin Avine Kasabası'ndaki Mescid-i Şerif Vakfı	1
60	H. 15 Zi'l-Ka'de 1002 (M. 2 Ağustos 1594)	İbrahim Ağa Vakfı	1

61	H. 29 Zi'l-Ka'de 1002 (M. 16 Ağustos 1954)	İbrahim Ağa Cami-i Şerif Vakfı	1
62	H. 29 Rebiü'l-Ahir 1003 (M. 11 Ocak 1595)	Hüma Bint-i Ali Hatun Vakfı	1
63	H. 29 Muharrem 1003 (M. 14 Ekim 1594)	Mescid-i Şerif Vakfı	1

Tablo 1: 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde Vakıflarla İlgili Belgeler (Kurulan Vakıflar) Listesi



Tablo 2: 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde Vakıflarla İlgili Belgelerin (Kurulan Vakıflar) Şeması

Yukarıdaki Tablo 1'den görüleceği üzere, 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde vakıflarla ilgili bulunan belgelerde birer adet olarak en düşük vakıf adı olarak Lefke Kadısı Mevlana Muslihiddin Vakfı, Kitriya Köyü Camisi Şerif-i Vakfı, Baf Beyi Mehmet Bey Vakfı, Ağa Cafer Paşa Vakfı, Ayazma Kilisesi Mütevellisi Adına Kurulan Vakıf, Yahya Bey Mescid-i Şerif Vakfı³³ ve Hüma Bint-i Ali Hatun Vakfı görülürken, 18 adet belgeyle en çok

³³ Tamçelik'in a.g.m.'nde "Mescid-i Şerif Vakfı" olarak verilen vakıf adının, Yahya Bey (Paşa) Mescid-i Vakfı olduğu tespit edilmiştir.

Lala Mustafa Paşa Vakfıya ilişkili belgelerin olduğu tespit edilmiştir.³⁴

Dikkat çeken bir nokta ise, erkekler dışında Ada'da ilk kurulan kadın vakfının bu dönemde kurulmasıdır. İlgili belgeden bahse konu kadının kim olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılmazken, Ada'nın erken dönem Osmanlı İdaresi altında şenlendirilen adanın siyasi ve toplumsal yapısının oluşum ve gelişim sürecinde kadınların da aktif olarak yer aldığının ortaya çıkması açısından ayrıca önem arz etmektedir.³⁵

- 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde tespiti yapılan gayrimüslim vakıf sayısının 1 adet olduğu görülmüştür. Belgenin, bahse konu sicil sayfa 217 [207]'de, 684 hüküm numarasıyla kaydedildiği tespit edilmiştir.³⁶ Tespiti yapılan gayrimüslim vakfı adının “Ayazma Kilisesi Mütevellisi Adına Kurulan Vakıf” olduğu görülmüştür.
- 2 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde vakıflara ilgili bulunan belge sayısının toplamı 4'dür. Bu belgelerin hangi vakıflarla bağlantılı olduğuna dair tablo ve şematik tablo aşağıdaki gibidir.

No	Vakfın Kurulduğu Tarih	Vakıf Adı	Adet
1	H. 9 Muharrem 1016 (M. 26 Mayıs 1607)	Kaptan-ı Derya Cafer Paşa bin Abdulmennan Vakfı	1
2	H. 1 Receb 1016 (M. 22 Ekim 1607)	Yeniçeriler Ağası Yusuf Ağa bin Perviz Bey Vakfı	1
3	H. 1 Cemaziye'l-Ahir 1016 (M. 23 Eylül 1607)	Hacı Keyvan bin Abdulmennan Vakfı	1
4	H. 20 Muharrem 1017 (M. 6 Mayıs 1608)	Sabıkan Defter Kethüdası Mehmet Efendi bin Abdulmennan Vakfı	1

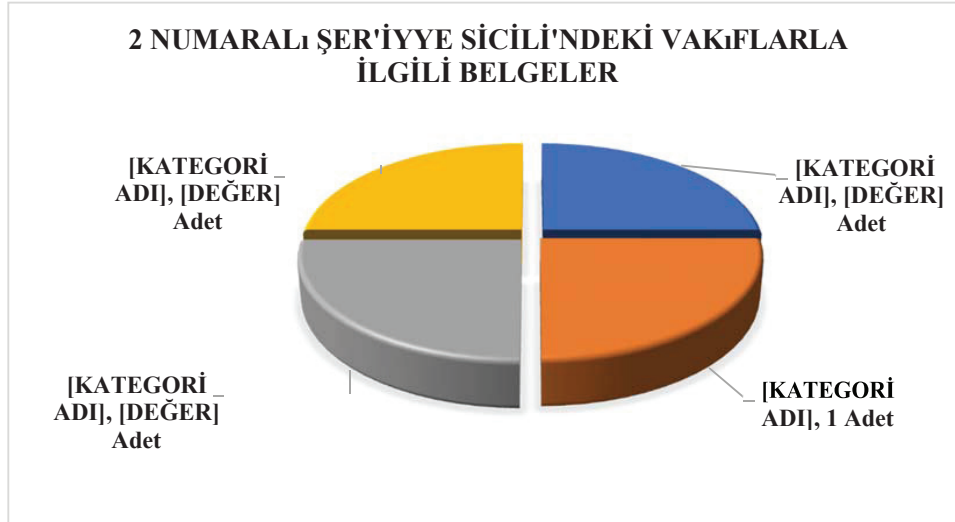
Tablo 3: 2 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde Vakıflarla İlgili Belgeler (Kurulan Vakıflar) Listesi

³⁴ Tablo 1: 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde Vakıflarla İlgili Belgeler (Kurulan Vakıflar) Listesi'nde vakıf adı tespit edilemeyen vakıflar değerlendirme dışı bırakılmıştır.

³⁵ Detaylı bilgi için bkz... Sibel Dulum (2017), “Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilimi Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa, s. 14; Gül Akyılmaz (2017), “Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar”, *TBB Dergisi* (Özel Sayı).

³⁶ Tamçelik, a.g.m., s. 55.; Korkmazer'in a.g.m.'nde 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili için herhangi bir gayrimüslim vakıf adına rastlanılmadığı görülmektedir.

2 Numaralı Şer‘iyye Sicili’nde tespiti yapılan gayrimüslim vakıf sayısının 1 adet olduğu görülmüştür.³⁷ Belgenin; bahse konu sicilin sayfa 50’de, 92 hüküm numarasıyla kaydedildiği tespit edilmiştir. Tespiti yapılan gayrimüslim vakfı adının “Rafael veled-i Lazari” olduğu görülmüştür.



Tablo 4: 2 Numaralı Şer‘iyye Sicili’nde Vakıflarla İlgili Belgelerin (Kurulan Vakıfar) Şeması

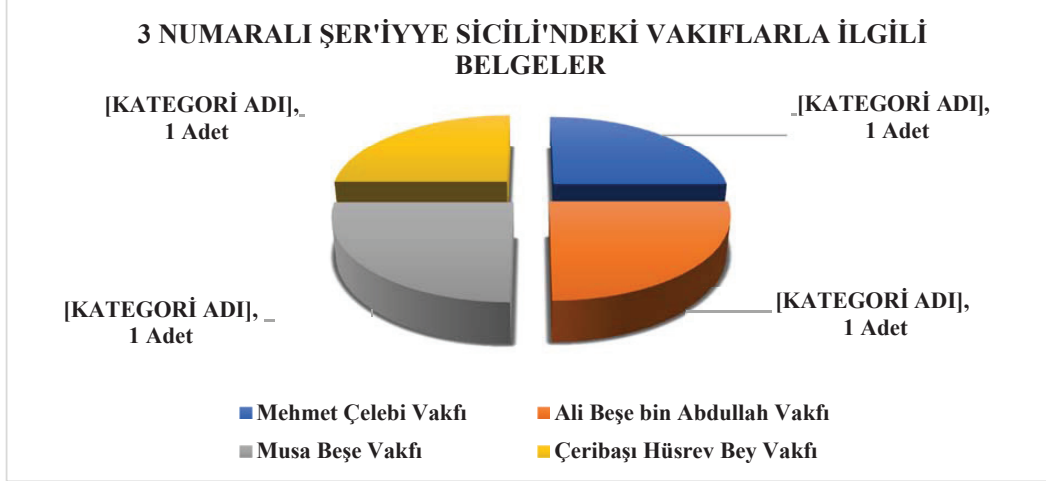
Yukarıdaki Tablo 3’den görüleceği üzere, 2 Numaralı Şer‘iyye Sicili’nde vakıflarla ilgili bulunan belgelerin farklı vakıflara ait birer adet olduğu görülmektedir.

No	Vakfın Kurulduğu Tarih	Vakıf Adı	Adet
1	H. 29 Zi’l-Hicce 1018 (M. 25 Mart 1610)	Mehmet Çelebi Vakfı	1
2	H. 1 Zi’l-Hicce 1018 (M. 25 Şubat 1610)	Ali Beşe bin Abdullah Vakfı	1
3	H. 15 Ramazan 1019 (M. 1 Aralık 1610)	Musa Beşe Vakfı	1
4	H. 18 Şaban 1019 (M. 5 Kasım 1610)	Çeribaşı Hüsrev Bey Vakfı	1

Tablo 5: 3 Numaralı Şer‘iyye Sicili’nde Vakıflarla İlgili Belgelerin (Kurulan Vakıflar) Şeması

³⁷ Detaylı bilgi için bkz...Soyalp Tamçelik-Mustafa Kemal Kasapoğlu (2017), Kıbrıs’ta Kurulan Garyımüslim Vakıfları ve Özellikleri, *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları* (Editör: Mehmet Mahfuz Söylemez), Lefkoşa, s. 44-46; Korkmazer, a.g.m., s. 44.

3 Numaralı Şer'yye Sicili'nde gayrimüslim vakfına ait herhangi bir hüküm bulunamamıştır.



Tablo 6: 3 Numaralı Şer'yye Sicili'nde Vakıflarla İlgili Belgeler (Kurulan Vakıflar) Listesi

Yukarıdaki Tablo 5'den görüleceği üzere, 3 Numaralı Şer'yye Sicili'nde vakıflarla ilgili bulunan belgelerin farklı vakıflara ait birer adet olduğu görülmektedir. 3 Numaralı Şer'yye Sicili'nde herhangi bir gayrimüslimlere ait herhangi bir vakıf belgesine rastlanmamıştır.

No	Vakfın Kurulduğu Tarih	Vakıf Adı	Adet
1	H. 1 Cemaziye'l-Evvel 1045 (M. 13 Ekim 1635)	Kıbrıs Yeniçerileri Kethüdası Seydi Kethüda, Hatice Hanım, Rukiye Hanım	1

Tablo 7: 4 Numaralı Şer'yye Sicili'nde Vakıflarla İlgili Belgeler (Kurulan Vakıflar) Listesi

Yine yukarıdaki Tablo 7'den görüleceği üzere, 4 Numaralı Şer'yye Sicili'nde vakıflarla ilgili bulunan belgelerin farklı vakıflara ait birer adet olduğu görülmektedir. 4 Numaralı Şer'yye Sicili'nde herhangi bir gayrimüslimlere ait herhangi bir vakıf belgesine rastlanmamıştır.

Kıbrıs'ta erken dönem Osmanlı İdaresi'nin yerel olarak tutulduğu ilk 4 şeriye sicil defterindeki toplam 72 adet belgeden de anlaşılacağı üzere, bu dönemde kurulan vakıf sayısının 25³⁸ olduğu görülmüştür.

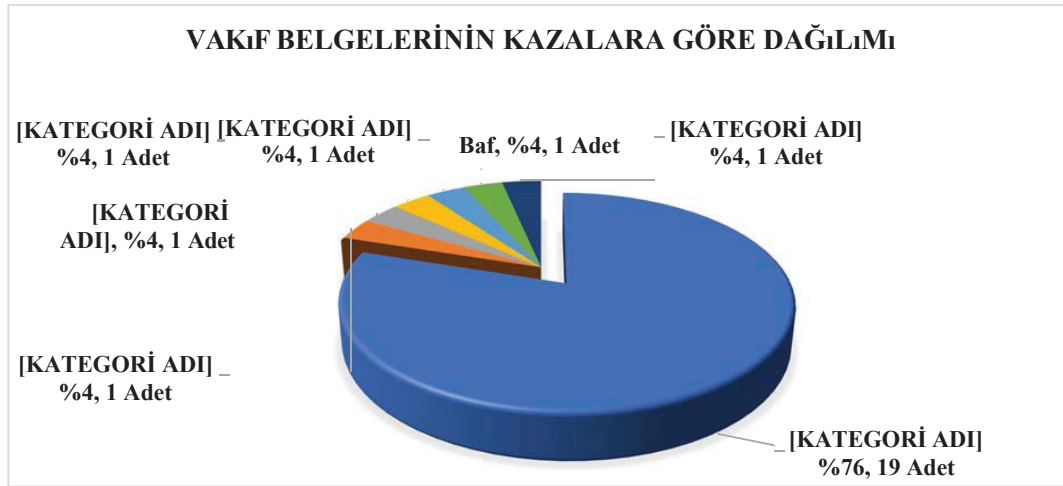
³⁸ Bu sayı içerisinde bahse konu 4 sicil içerisinde yapılan tarama sonrası bazı vakıflar

No	Vakfın Adı	Bulunduğu Yer (Kaza)
1	Ömeriye Cami-i Şerif Vakfı	Lefkoşa
2	Sultan Selim Han Vakfı	Lefkoşa
3	Aya Sofya Cami-i Şerif Vakfı	Lefkoşa
4	Lala Mustafa Paşa Vakfı/Lala Mustafa Paşa Hamamı Vakfı	Lefkoşa/Omorfe ³
5	Kitriya Köyü Cami-i Şerif Vakfı	Değirmenlik (Lefkoşa)
6	Arap Ahmet Paşa Vakfı/Arap Ahmet Paşa Cami-i Şerif Vakfı/Ahmet Paşa Vakfı	Lefkoşa
7	Baf Beyi Mehmet Bey Vakfı	Baf
8	Ağa Cafer Paşa Vakfı	Girinye/Lefkoşa
9	Ayazma Kilisesi Mütevellisi Adına Kurulan Vakıf	Lefkoşa
10	Alaiyye'nin Avine Kasabası'ndaki Mescid-i Şerif Vakfı	Alaiyye, Avine Kasabası
11	İbrahim Ağa Vakfı/ İbrahim Ağa Cami-i Şerif Vakfı	Lefkoşa
12	Hüma Bint-i Ali Hatun Vakfı	Lefkoşa
13	Yahya Bey Mescid-i Şerif Vakfı	Lefkoşa
14	Kaptan-ı Derya Cafer Paşa bin Abdulmennan Vakfı	Lefkoşa
15	Yeniçeriler Ağası Yusuf Ağa bin Perviz Bey Vakfı	Leymesun/Omorfe/Tuzla (Larnaka)
16	Hacı Keyvan bin Abdulmennan Vakfı	Lefkoşa (İncirli Köyü)
17	Sabıkan Defter Kethüdası Mehmet Efendi bin Abdulmennan Vakfı	Lefkoşa (Eylence Köyü)
18	Mehmet Çelebi Vakfı	Girinye (Temlos Köyü)
19	Ali Beşe bin Abdullah Vakfı	Lefkoşa
20	Musa Beşe Vakfı	Lefkoşa (Kaymaklı Köyü)
21	Çeribaşı Hüsrev Bey Vakfı	Lefkoşa
22	Kıbrıs Yeniçerileri Kethüdası Seydi Kethüda, Hatice Hanım, Rukiye Hanım	Lefkoşa

birleştirilerek verilmiştir. Örneğin; İbrahim Ağa vakfı ile İbrahim Ağa Cami-i Şerif Vakfı gibi.

23	Rafael veled-i Lazari	Lefkoşa
24	Lefke Kadısı Mevlana Muslihiddin Vakfı	Lefkoşa
25	Vakıf Adı Belli Olmayan Vakıflar	Lefkoşa

Tablo 8: Vakıf Belgelerinin (Kurulan Vakıfların) Kazalara Göre Dağılımı



Tablo 9: Vakıf Belgelerinin (Kurulan Vakıfların) Kazalara Göre Dağılımı

Yukarıdaki Tablo 9'dan da anlaşılacağı üzere, Ada'da erken dönem Osmanlı döneminde 20 adetle en yüksek vakıf belgenin merkez Lefkoşa Kazası'nda, en düşük sayıdaki belgeler ise, 1'er adetle Girinye Kazası, Baf Kazası, Alaiyye/Avine (Ada dışı), Lefkoşa/Girinye kazaları ve Leymesun/Omorfe/Tuzla (Larnaka) kazalarında kurulduğu görülmektedir. Kurulan vakıfların en yüksek ulaştığı sayının Lefkoşa'da olması, Osmanlı'nın merkezi yönetim anlayışının bir sonucu olduğu görülmektedir.

Dikkat çeken diğer bir nokta ise, Osmanlı'nın kendi idaresi öncesindeki kurulan idari taksimattan yararlandığı ve geliştirme çalışmalarına girdiği anlaşılmaktadır.

No	Vakfın Adı	Akar/Hayrat
1	Ömeriye Cami-i Şerif Vakfı	Mütevelinin fazla kira talep etmesi üzerine ödenen 6 akçe kiranın yeterli olduğunun tescil edilmesi ⁴
2	Aya Sofya Cami-i Şerif Vakfı/Aya Sofya Vakfı	Kasap dükkânı içerisindeki eşyaların 22 altına satılması. ⁵
3	Sultan Selim Han Vakfı	Lefkoşa'da Aya Sofya Cami Evkafı'ndan olan vakıf dükkânın Pasaklı oğlu Beneto'ya kiraya verilmesi. <i>Kıbrıs'ta meydan gelen depremde hasar gören Lefkoşa'daki Aya Sofya Camisi'nin tamiri için şart koşulmuştur.</i> ⁶ Kasap dükkânının 10 yıl süreyle günlüğü 1 akçeye kiraya verilmesi ⁷
4	Lala Mustafa Paşa Vakfı/ Lala Mustafa Paşa Hamamı Vakfı	Kıbrıs Fatih Mustafa Paşa'nın Ömeriye Cami Evkafı'ndan olup Lefkoşa'nın Lakadamy Köyü'nde bulunan vakıf çiftliğinin Mustafa ve Şaban çavuşların tasarrufuna verildiğinden, başka birilerinin müdahale etmelerinin önlenmesi. ⁸ Lakadamy Köyü'ndeki su basar tarlanın içerisinde bulunan müstemilatıyla birlikte 35 Floriye satılması. ⁹
5	Lala Mustafa Paşa Hamamı Vakfı	Mustafa Paşa Hamamı'nın kiracısı Topçular Ağası Mustafa Ağa bin Eset'in hamamı bir başkasına devretmesi, hamamdaki kendisine it eşyaları 4.500 akçeye satarak vakfa olan borcunu ödemesi. ¹⁰
6	Kitriya Köyü Cami-i Şerif Vakfı	Receb bin Şaban'ın vefat eden babasının, Kitriya Köyü Cami-i Şerife vakfettiği tarla ve bahçeleri zabtettiği iddiasıyla Hristofi veled-i Petra'ya açtığı davada haklı olması sebebiyle bahse konu malların vakıf olunması. ¹¹
7	Arap Ahmet Paşa Vakfı (Ahmet Paşa Vakfı/Arap Ahmet Paşa Cami-i Şerif Vakfı)	Arap Ahmet Paşa Vakıf Mütvellisi Seyyit Mehmet bin Seyyit Kasım'ın satın aldığı ekmekçi dükkânının vakfa ait olduğunu teşcili. ¹²

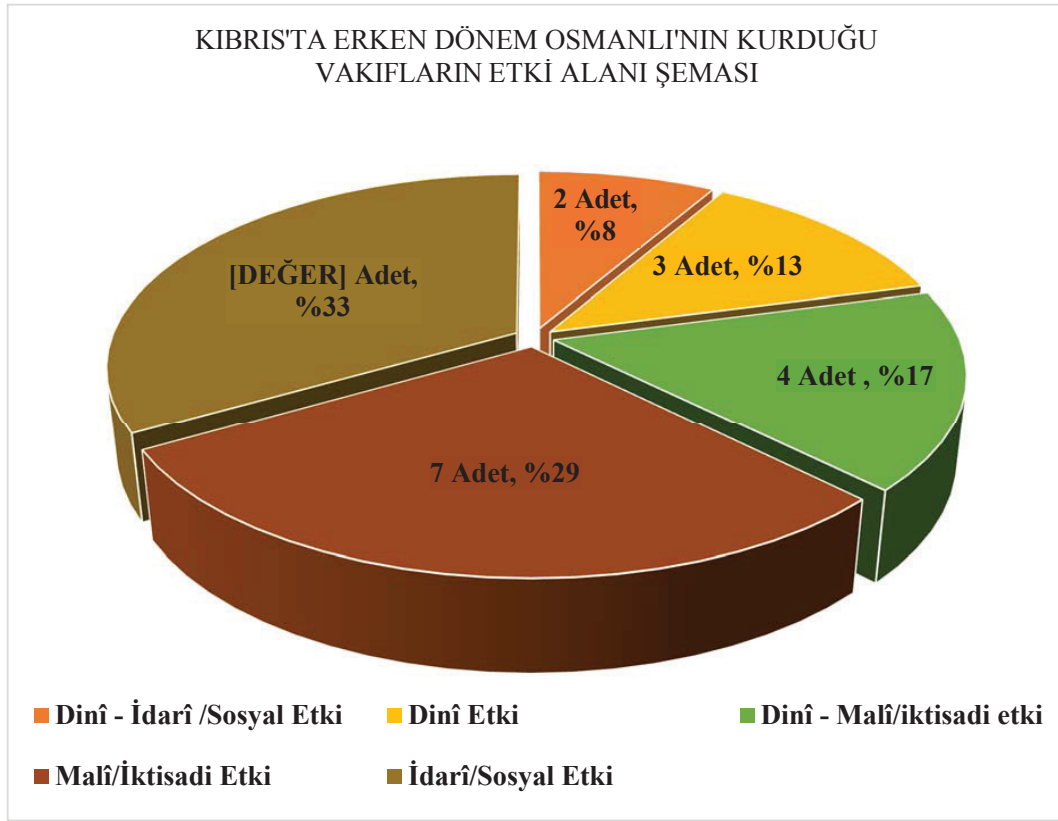
8	Baf Beyi Mehmet Bey Vakfı	<i>Ahtima Kasabası'nda bir hamam ve kahvehane, Cami-i Şerif Mahallesi'nde bir bahçe ve 2 hane, Pazar ortasında mahzen (eski kilise) ve dükkânlar. Baf Kazası'nda Kurdaka, Hulu, Lemone, Katokopye, Psahi, Koloni, Malunde, köylerinde satın alınan kıraç tarlalar, harnup, zeytin ve pelit ağaçları, yine Baf'a bağlı Fenike, Nata, Faida, Platanista, Ekselehorye, Lazari köylerinde satın alınan tarlalar harnup, zeytin ve pelit ağaçları ve su hakları, Ahtima Kasaba sınırında Desponki? denilen tarla. Tuzla Kazası'nda cami, Cerzenbe? Köyü'nde Vasilogi denen suyu, Ayafrende? denen tarla, Vikalye mevkiinde Kalamiri? denen tarla, Baf Kazası'nda; Aşelya, Platanistasa, Sendi, Malunda köylerinde kış, yaz mevsiminde çalışan değirmenler ve tarlalar, Fenike Köyü'nde un ve yağ değirmeni, Viclocadere, Orca köylerinde kış, yaz mevsiminde çalışan değirmenler, Tuzla Kazası'nda; Kokkina, Abşu, Perya? köylerinde içlerinde zeytin, harnup ağaçları ve leziz sular ve su dolapları bulunan arazi ve tarlalar.¹³</i> Merhum Baf Bey Mehmet Bey'in, Ahtima'daki vakfına ait mülklere görevlilerin müdahale ettikleri, vakfiyede ve gönderilen emirde belirtilen şartlar gereği vakıf mallarının zabitleri tarafından yönetilmesine dair emir verilmesi.¹⁴
---	---------------------------	---

9	Ağa Cafer Paşa Vakfı	<i>Bodamya'daki çiftliği ile 50 dönüm bahçe, 1200 adet zeytin ağacı, 20 adet ev, 30 dönümlük bahçe, Ağridya Köyü'ndeki çiftlik ve bahçeler, Lefke'nin Linu Köyü'ndeki müstemilâtıyla birlikte çiftlik ve sulama hakkı, 1000 adet keçi ve koyun, 22 adet öküz, Melasi? ve Peristeronari köylerindeki bulunan çiftlikler, 16 adet evler, 2 adet bahçe ve 200 adet zeytin ağaçları, Lefkoşa'da han ve 30 adet oda, Yukarıda adı geçen köylerde toplam 32 adet tarla ve 2 kıt'a çayırılık. Girinye'de Cami ve muallimhane, Lefkoşa'da mescit, Lefkoşa çarşı yakınında bulunan bir manastır, su dolabı, 1 oda ve 1 dükkân.</i> ¹⁵
10	Ayazma Kilisesi Mütevellisi Adına Kurulan Vakıf	Lankoro bint-i Partelime'nin, Lefkoşa Tripiotis Mahallesi'nde bulunan evini tüm müstemilatıyla beraber bahse konu kilise mütevellisi Yakomo veled-i Pihero'ya 2.400 akçe karşılığında satması. ¹⁶
11	İbrahim Ağa Vakfı/İbrahim Ağa Cami-i Şerif Vakfı	Aya Sofya Hatibi Hacı Mehmet Efendi'nin, İbrahim Ağa Vakfı'na 2.000 akçe borcu olduğunun beyanı. ¹⁷ Merhum İbrahim Ağa'nın, Aya Sofya Camisi'ne vakfettiği 7.000 akçeyi emaneten elinde bulunduran caminin eski imamı Abdullah'tan teslim alması. ¹⁸
12	Hüma Bint-i Ali Hatun Vakfı	Lefkoşa'da ev 2,5 dönüm arsa, bahçe. <i>Gelirinin fukaraya sarf edilmesi şart koşulmuştur.</i>
13	Yahya Bey Mescid-i Şerif Vakfı	Vakıf mütevellisi Lütfi'nin görevini layıkıyla yerine getirememesi. ¹⁹

14	Kaptan-ı Derya Cafer Paşa bin Abdülmennan Vakfı	Lefkoşa Anaya Köyü'nde çiftlik, 12 adet ev, 1 zeytin değirmeni, 5 çift öküz, 230 adet koyun ve keçi, 230 kile hinta, 62 kile arpa, 30 kile burçak, 9 kile bakla tohumları ve çiftliğin içindeki zeytin ağaçları ile meyveli ve meyvesiz diğer ağaçlar. İbsemolof (Somolof) Köyü'nde çiftlik, Aleminyo Köyü'nde çiftlik, Lefkoşa Mağusa Kapısı bitişiğinde Palovotissa mahallinde Bali Efendi Mahallesi denen yerde olup Hüseyin Çavuş'dan satın aldığı evler ve eklentileri ile bahçe, Leymesun'da Küçük Hamza'dan satın alınan evler, mahzen ve bahçe, Vasilokollori ve Finikarya çiftlikleri.
15	Yeniçeriler Ağası Yusuf Ağa bin Perviz Bey Vakfı	Piskobu'da 1 çiftlik, 30 adet ev, 3 bahçe, 6 çift öküz, 600 dönüm sulak tarla, Asomado Köyü'nde 14 ev, 3 bahçe, 8 çift öküz 80 adet kara sığır ve camus, 600 dönümü sulak tarla olan 1 çiftlik, Absiyu ve Vasilaci köylerinde 300 adet zeytin ve harnup ağacı, Omorfe'nin Peresterona Köyü'nde evler, harap değirmen, 4 avlulu, 8 çift öküz olan 5.000 dönüm çiftlik, Palyamilo Köyü'nde evler, 4 çift öküz, 1 bahçe, 540 koyun, 5 avlu, 5 çeşme 200 dönümü sulak tarladan oluşan çiftlik, Tuzla'nın Ayanna Köyü'nde zeytinlik, <i>Lefkoşa'da bulunan Mevlevihane giderleri için sarf edilmesi koşulmuştur.</i>
16	Hacı Keyvan bin Abdülmenan Vakfı	Lefkoşa İncirli Köyü'nde 4 hane, bahçeler, ağaçlar ve suyu bulunan bir çiftlik. Çiftliğin suyu ile beraber 500 dönüm tarla ve bahse konu köyde bulunan bütün emlak. <i>Hazret-i Peygamberin ruhuna hatm-i şerif vs. ile Lefkoşa Mevlevihanesi'nin muhtelif giderlerine sarf edilmesi şart koşulmuştur.</i>

17	Sabıkan Defter Kethüdası Mehmet Efendi bin Abdulmennan Vakfı	Lefkoşa Eğlence Köyü'nde 3 kile tohum ekilebilir tarla ve içerisindeki 1 dut ile 1 zeytin ağacı.
18	Mehmet Çelebi Vakfı	Girne'de vaki evleri, bahçesi, Temlos Köyü'nde çiftlik arazisi, Varyadeko? mekkinde zeytin ve harnup bulunan arazi. <i>Her yıl geliri Medine-i Münevvere'ye gönderilmesi şart koşulmuştur.</i>
19	Ali Beşe bin Abdullah Vakfı	100 kuruş ve 100 adet zeytin ağacı. <i>Hazret-i Ömer Camisi için sarf edilmesi sarf edilmesi şart koşulmuştur.</i>
20	Musa Beşe Vakfı	2000 kuruş. <i>Lefkoşa Kaymaklı Köyü mescidi için sarf edilmesi şart koşulmuştur.</i>
21	Çeribaşı Hüsrev Bey Vakfı	2000 akçe. <i>Debbağhane Mescidi'nde her sabah Yasin-i Şerif okunması için sarf edilmesi şart koşulmuştur.</i>
22	Kıbrıs Yeniçerileri Kethüdası Seydi Kethüda, Hatice Hanım, Rukiye Hanım	22 000 akçe. <i>Aya Sofya Camisi'nde muhtelif vakitlerde hatm-i şerif, mevlüd-i şerif v.s. gibi işlere sarf edilmesi koşulmuştur.</i>
23	Rafael veled-i Lazari	Lefkoşa Zeynelabidin Mahallesi'nde 2 katlı 8 odalı avlusu ve kuyusu bulunan 1 adet müstemilatıyla birlikte bütün bir ev. <i>Aya Sofya Cami-i Şerif kandilleri için şart edilmesi koşulmuştur.</i>
24	Lefke Kadısı Mevlana Muslihiddin Vakfı	Merhum Mevlana Muslihiddin'in çocukları Mehmet ve Neslihan'a intikal eden terekeden verilmesi istenen meblağ. ²⁰

Tablo 10: Kıbrıs'ta Kurulan Vakıfların Akar/Hayrat Dağılım Listesi



Tablo 11: Kıbrıs'ta Kurulan Vakıfların Yarattıkları Etki Şeması

Şematik olarak verilen tablodan da anlaşılacağı üzere dinî etki kapsamında Ada'nın erken dönem Osmanlı idaresi altında kurulan vakıf sayısının 3 adet olduğu görülmektedir. Bu 3 adet kurulan vakıflar içerisinde, birinin de gayrimüslimler tarafından kurulan vakıf olması ayrıca önem arz etmektedir.

Osmanlı coğrafyası üzerinde gayrimüslimlerin, müslimler kadar rahat yaşam sürdürdüğü bilinmektedir. Bu çerçevede müslimlerin sosyal yaşamı içerisinde kaynağını İslam öğretilerinden alarak geliştirilen vakıf sisteminin, Osmanlı'nın "Millet Sistemi" kapsamında o toplumun birer parçası olarak kabul gören gayrimüslimlerin de bundan etkilendikleri ve birçok vakıf kurdukları görülmüştür. Bu anlamda Osmanlı'nın hoşgörüsü ve şer'î hukuku çerçevesinde onlara birtakım ayrıcalıklar tanıdığı bilinmektedir. Tıpkı müslimler gibi onlar da kendi kilise, manastır gibi dinî kurumlarına, sosyal hayatlarına katkı sağlamak amacıyla kurdukları vakıflarını kadiya tescil ettirmişler ve uygulamaya başlamışlardır.³⁹

³⁹ Tamçelik, a.g.m., s. 5-9.

Yine yukarıdaki Tablo 11’de Malî/İktisadi etki kapsamında kurulan vakıf sayısının da 4 adet olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere kâr amacı gütmeyen sosyal bir amaç uğruna yapılan vakfın, kurduğu hayrat vasıtasıyla halka dinî veya sosyal amaç çerçevesinde hizmet sunarken bunun bir masrafı söz konusudur. Dolayısıyla her vakıf, sıkı bir denetim kurallarına tabi tutulmuş ve tutulan muhasebe defterlerinde merdiven yöntemiyle işlenerek kayıtlara geçirilmiştir.⁴⁰ İktisadi etkinin sosyal yapıyla da olan sıkı bir bağlantısı olduğu için yukarıdaki Tablo’da İdarî/Sosyal etki çerçevesinde kurulan vakıf sayısının da en yüksek sayı olan 8 adet olduğu görülmektedir.

Kısaca, Osmanlı İdaresi altındaki Ada’da kurulan vakıfların yüksek rütbeli kişiler tarafından kurulduğu görülmektedir. Bu rütbeli kişilerin kurdukları vakıfların kendisinden önceki idari taksimatı şekillendirenlerin üzerine ama kendi sosyal yapısına uygun ve vakıf medeniyetinin ulaştığı zirveye paralel bir yapıda kurduğu görülmektedir. Merkezi bir yapılandırmanın devamlılığı neticesinde Lefkoşa’da dinî mabetler yanında ticarî hayatın ve sosyal yapının gelişmesine imkân sağlayan mekanizmaların da hayata geçirildiği görülmektedir. Tebaasının gayrimüslim kesimlerine ibadetlerinden ticarî hayatlarına kadar geniş bir yelpazede “Millet” kavramı ve sahip olduğu hoşgörüsü çerçevesinde gelişmelerine imkân sağladığı görülmektedir.

⁴⁰ Oktay Güvemli-Niyazi Akman (Aralık/2016), “Kıbrıs’taki Osmanlı Vakıfları ve Muhasebe Kayıtları”, *Vakıflar Dergisi*, S. 46, s. 127-129

TABLOLARDA SONNOT

- 1 Tamçelik'in a.g.m.'nde "Arap Ahmet Paşa Vakfı" ile "Ahmet Paşa Vakfı" olarak geçen vakıf adlarının, aynı vakıf olduğu değerlendirilmektedir.
- 2 Tamçelik'in a.g.m.'nde Tablo 1: 1/A Numaralı Kıbrıs Şer'iyeye Siciline Göre Kurulan Vakıflarla İlgili Belgeler (Hicri/Miladi -1574/1595 adlı tablosunun 49. sırasında (Hüküm No: 511, s. 142) yer alan "Cami-i Şerif Vakfı" şeklinde geçen vakıf adının, Lefkoşa'daki Lala Mustafa Paşa tarafından kurulan "Ömeriye Cami-i Şerifi Vakfı" olduğu değerlendirilmektedir.
- 3 Başta Lala Mustafa Paşa Vakfı ve diğer büyük vakıfların erken dönemi içerisinde yerel kaynaklar olan Kıbrıs Şer'iyeye Sicillerine herhangi bir sebep doğrultusunda kaydedildiği görülmektedir. Bahse konu vakıflar daha detaylı kayıtlarının tutulduğu vakfiye defterleri, ferağ ve intikal defterleri gibi diğer defterlere kaydedildiği bilinmektedir. O sebeple bu tabloda ilgili vakıflarla yapılan değerlendirmeler sadece erken dönem Osmanlı'nın toplumsal değişiminin çerçevesinin görmek açısından sadece Kıbrıs Şer'iyye Sicilleri ile sınırlı tutulmuştur.
- 4 Tamçelik, a.g.e., s. 54.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 914, Hüküm No: 649.
- 5 Tamçelik, a.g.e., s. 54.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 1200, Hüküm No: 1182.
- 6 Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Kıbrıs Şer'iyeye Sicil Defterleri, No: 2, Hüküm No: 29.
- 7 Tamçelik, a.g.e., s. 54.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 1199, Hüküm No: 1181.
- 8 Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Kıbrıs Şer'iye Sicil Defterleri, No: 2, Hüküm No: 7. Detaylı bilgi için bkz... Sıddık Korkmazer (2014), Lala Mustafa Paşa ve Kıbrıs'taki Vakıfları, Bursa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.; Sıddık Korkmazer (2017), Lala Mustafa Paşa'nın Kıbrıs Vakıfları, Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları (Editör: Mehmet Mahfuz Söylemez), Lefkoşa, s.

190-204.; Korkmazer, a.g.m., s. 44. Mustafa Alkan (2017), “Lala Mustafa Paşa’nın Kıbrıs Vakıflar: Kıbrıs’ta Vakıf, İmar ve İskân”, *Tarihte Kıbrıs II.*; Mustafa Gürdal (2001), “Lala Mustafa Paşa Vakfiyesi’nin Değerlendirilmesi”, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

- 9 Tamçelik, a.g.e., s. 54.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 968, Hüküm No: 690.
- 10 Tamçelik, a.g.e., s. 55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 1026, Hüküm No: 819.
- 11 Tamçelik, a.g.e., s. 54.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 659, Hüküm No: 232.
- 12 Tamçelik, a.g.e., s. 54.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 614, Hüküm No: 146.
- 13 Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı Arşivi, Referans No: 988/278/97.
- 14 Tamçelik, a.g.e., s. 54-55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 757-758, Hüküm No: 426.
- 15 Tamçelik, a.g.e., s. 55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 610, Hüküm No: 140.
- 16 Tamçelik, a.g.e., s. 55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 963, Hüküm No: 684.
- 17 Tamçelik, a.g.e., s. 55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 1080-1081, Hüküm No: 936.
- 18 Tamçelik, a.g.e., s. 55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 816, Hüküm No: 509.
- 19 Tamçelik, a.g.e., s. 55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 1121, Hüküm No: 1027.
- 20 Tamçelik, a.g.e., s. 55.; Tamçelik-Kasapoğlu, a.g.e., s. 972-973, Hüküm No: 697.

KAYNAKLAR

- Ahmed Akgündüz (1986), “Eski ve Yeni Hukukumuzda Devletin Kurduğu Vakıflar Dergisi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 4, Ankara, s. 235-246.
- Ahmed Akgündüz (1990), “Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri”, *Fey Vakfı Yayınları*, İstanbul, s. 636-639.
- Antonio Maria Graziani (2017), “Kıbrıs Savaşı 1570-1571 (Çeviri: Ali Çakıroğlu)”, *Galeri Kültür Yayınları*, Lefkoşa.
- Aykut Kar (2017), “İpek yolu ve Türkler”, *Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl. 3, S. 7, s. 191-196.
- David Abulafia (2012), “Büyük Deniz-Akdeniz’de İnsanlık Tarihi (Çeviren: Gül Çağalı Güven)”, *Alfa Yayınları*, İstanbul.
- Deniz Serhat Sezer (2019), “Büyük İskender’in Doğu Seferi ile Seferin İdari ve Yönetimsel Açısından sonuçları”, 2. *Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul, s. 219.
- Feridun Bilgin (2015), “Kıbrıs’ın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)”, *Mukaddime*, 6(1), s. 79-100.
- Fernand Braudel (1989), “Akdeniz ve Akdeniz Dünyası (Fransızca’dan Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay)”, *Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.*, c. I-II, İstanbul.
- Fuat Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, S. 2, s.1-35.
- Furuzan Selçuk, “Vakıflar (Başlangıcından 18. Yüzyılına Kadar)”, C. I, Kısım II’den, s. 21-29, core.ac.uk/reader/395351250.
- George Hill (2016), “Kıbrıs Tarihi, Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948 (Çeviren: Nazım Can Serbest)”, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, s. 18-26.

- Gül Akyılmaz (2017), “Osmanlı Devleti’nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar”, *TBB Dergisi (Özel Sayı)*.
- Güray Kırpık (Bahar/2012), “Haçlılar ve İpek Yolu”, *Bilig*, S. 61, s. 173.
- Habib Derzinevesi-Mustafa Kemal Kasapoğlu (2003), “Karinâbâdi-zâde Ömer Hilmi, Ahkâmü’l-Evkâf (Vakıf Hükümleri)”, *Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları Yayın No:1*, Lefkoşa, s. 18-19.
- Halil Sahillioğlu (1967), “Osmanlı İdaresi’nde Kıbrıs’ın İlk Yılı Bütçesi”, *Belgeler*, C. 4, s. 7-8.
- Hüseyin Çınar-Miyase Koyuncu Kaya (2015), “Vakıflar Kaynakçası”, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.
- Hüseyin Tabak Serdaroğlu (2016), “Akdeniz’de Osmanlı-İspanyol Rekabeti, 1560- 1574: Teşkilat, Deniz Gücü ve Savaş”, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- İlber Ortaylı (2002), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, *Türkler*, C. X., s. 216-220, Ankara.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1984), “Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri”, *TTK Yayınları*, Ankara, s. 245.
- Johann Strauss (Güz/2018), “Kıbrıs Türk İdaresi’ne Nasıl Girdi: Bir Fetih ve Tarihçiler”, *OTAM*, S. 44, s. 341-349.
- Kadir Aslanboğa-Ahmet Arslantürk (September/2014), “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası’nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlili”, *History Studies*, Volume: 6, Issue: 5, p. 13-30.
- Kıbrıs Vakıflar İdaresi, “Kıbrıs Şeriye Sicil Defterleri, No: 2”, Hüküm No: 7.
- M. Akif Erdoğan (2006), “Osmanlı İdaresi’nde Mağusa (1571-1600)”, *CIEPO 17. Sempozyumu*, Trabzon, s. 451-457.

- Mehmet Demiryürek-H. İbrahim Cellaoğulları-Deniz Arıcı (June/2017), “H. 994 (M. 1586) Yılı Kıbrıs Ruznâmçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme”, *History Studies*, Volume: 9, Issue: 2, p. 85-107.
- Mehmet Yıldırım (Haziran/2014), “AB Türkiye İlerleme Raporlarında ‘Mazbut’ Kavramı Sorunu”, *Vakıflar Dergisi*, No. 41, s. 117.
- Mustafa Gürdal (2001), “Lala Mustafa Paşa Vakfiyesi’nin Değerlendirilmesi”, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Necmettin Ayan (Temmuz/2014), “Haçlı Seferleri’nde Kıbrıs’ın Rolü (1191-1310)”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oktay Güvemli-Niyazi Akman (Aralık/2016), “Kıbrıs’taki Osmanlı Vakıfları ve Muhasebe Kayıtları”, *Vakıflar Dergisi*, S. 46, s. 127-129.
- Ömer Hilmi Efendi (1977), “İthâfû’l-Ahlâf fî Ahkâmi’l-Evkâf”, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara, s. 13.
- Receb Dünder (1998), “Kıbrıs Beylerbeyliği”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya, s. 8-13.
- Receb Dünder (Haziran/2018), “64 Numaralı Mufasssal Tahrir Defterine Göre Tuzla Nahiyesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 11, S: XXXIV, s. 355-381.
- Reyhan Sabri (2013), “The Ottoman Waqf Built Heritage In Cyprus: Transition In The Upkeep and Conservation Practices During The British Colonial Era (1878 to 1960)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, School of Environment, Education and Development Architecture, University of Manchester, p. 62-63.
- Serdar Çavuşdere (Yaz/2009), “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”, *Tarih Okulu*, S. IV, s. 53-75.

- Sıddık Korkmazer (2017), “Lala Mustafa Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları”, *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları* (Editör: Mehmet Mahfuz Söylemez), Lefkoşa, s. 190-204.
- Sıddık Korkmazer (Haziran/2021), “Osmanlı Vakıfları’nda Gayrimüslim ve Kilise Vakıfları”, *ATABE Dergisi*, s. 37-38.
- Sıddık Korkmazer (2014), “Lala Mustafa Paşa ve Kıbrıs’taki Vakıfları”, Bursa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Sibel Dulum (2006), “Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilimi Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa, s. 14.
- Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs’ta Osmanlı Yönetimi’nde Kurulan İlk Vakıflar ve Özellikleri (Hicri 982-1003 / Miladi 1574-1595)”, www.academia.edu/36186325, s. 5-8.
- Soyalp Tamçelik-Mustafa K. Kasapoğlu (Ocak/2018), “Kıbrıs Şer’iyye Sicilleri 1/A Numaralı Kıbrıs Şer’iyye Sicili (Hicri 988-1003/Miladi 1580-1595)”, *Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları*, Ankara.
- Soyalp Tamçelik-Mustafa Kemal Kasapoğlu (2017), “Kıbrıs’ta Kurulan Garyımüslim Vakıfları ve Özellikleri, Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları (Editör: Mehmet Mahfuz Söylemez)”, s. 44-46, Lefkoşa.
- Şemseddin Sami (1987), “Kâmûs-i Türkî”, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, s. 1495-1496, İstanbul.
- Taşkın Deniz (Temmuz-2016), “Yeni Umutların Işığında Tarihi İpek Yolu Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 34, s. 195-202.
- Ünvey Günay (2003/1), “XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişme”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, s. 21-22.

- Vakıflar Genel Müdürlüğü, “Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı Arşivi”, Referans No: 988/278/97.
- YasinAkyıldız-Ali RızaAbay (Aralık/2017), “VakıfMüessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 146-150.

